

Apokalyptické obrazy

KARIN FLEISCHER

Co může být důvodem toho, že osobnost takového významu, jako byl král císař Karel IV., vyzdobí stěny svého útočiště, hradu Karlštejn a událostmi Apokalypsy? Základní kámen hradu Karlštejn položil arcibiskup Arnošt z Pardubic 10. 6. 1348. Datem svého založení tedy hrad patří do velké koncepce roku

1348, vedle založení university a Nového Města v Praze. Postaven byl podle ideje krále, 1367 byla úplně dokončena vnitřní výzdoba — to znamená, že celá koncepce hradu byla uskutečněna za Karlova života a svědčí o určitém záměru.

Dříve než se budeme věnovat obrazům Apokalypsy ve střední budově, podívejme se krátce na kompozici celého hradu. První, nižší a podlouhlá budova zastřešuje prostory obyčejného každodenního života — palác a purkrabství. Dvě další stavby ale věnoval Karel IV. jinému účelu. Když přecházíme do druhé budovy, najdeme zde kostel a meditační kapli krále, a dál vede cesta do nejvyšší věže s nejkrásnější a nejvznešenější kaplí Sv. Kříže, do které směl vstoupit jen vybraný okruh osob. Tato kaple byla cílem a zakončením cesty hradem a svou krásou korunovala význam celého objektu. Jaký je však rozdíl mezi interiérem obou kaplí — Panny Marie a svatého Kříže! Ta druhá vypovídá o tom, jak se shromažďují kolem oběti Krista ti, kteří ho následovali. Je to místo největší úcty, kde člověk mlčí a nechává k sobě mluvit tajemství světa. Kaple Panny Marie, kterou se teď budeme zabývat, je zcela jiná. Obklopují nás v ní obrazy z Apokalypsy. Nesou vlastní rukopis a myšlení krále, který s nimi žil stejně jako všichni, kteří v této kapli slavili bohoslužbu. On sám musel projít tímto prostorem zdobeným obrazy, když chtěl vstoupit do osobní malé meditační kaple, která s kaplí P. Marie sousedí. U vchodu na východní stěně jsou dvě pásma obrazů, ale pohled krále určitě dopadal na protější západní stěnu, kde k sobě přitahuje pohled zejména jedna nádherná postava: žena s dítětem, které se k ní tiskne v náručí. To je však až závěrečný obraz z velkého množství jiných, kterým se zde chceme věnovat.

Horní pásmo obrazů začíná událostmi z 9. kapitoly Apokalypsy, kde anděl rozvazuje ruce čtyřem zvláštním bytostem s hrubými tvářemi a — křídly. Nad andělem se vznáší další anděl s pozounem, a následuje boj: Přijíždějí jezdci na divokých zvířatech, meče v rukách, shora jsou podporováni jinými bytostmi s křídly a s tvářemi plnými nízké radosti ze zabíjení. Lidé padají pod ranami mečů, další však stojí klidně a vzpřímeně — jim nemohou útočníci očividně uškodit. Následují události z 10. kapitoly: anděl, stojící na moři a na pevné zemi, který má kolem hlavy duhu, vedle něho klečí Jan Evangelista a přijímá z jeho ruky knihu, a na dalším obrazu poměřuje Jan chrám Boží — člověk, který koná podle pokynů vyšších bytostí. Stejně činí potom dva proroci (Apokalypsa kap. 11), kteří káží lidem, na ty však útočí velká zvířata a zabíjejí je. Mrtví lidé leží na náměstí a po třech dnech jsou vzati do duchovního světa. Nato zničí město zemětřesení, někteří lidé leží pohřbeni pod troskami — tím končí první pásmo obrazů. I když malíř charakterizuje velmi drasticky, přece vyvažují ušlechtilé osoby hrozivý dojem z jiných a pozorovatel cítí, že může svobodně vnímat.

Obrazy ve spodním druhém pásmu se vyvíjejí ještě dramatičtěji. Zase je zde anděl s pozounem — podle Apokalypsy je to sedm pozounů, vidíme chrám Boží a v něm

Archu úmluvy, ze které vystupuje člověk. Následuje blesk a velké zemětřesení, které zničí všechno — a vedle najednou rodící žena. Obrazy jsou završeny velkým bojem, který vedou andělské kúry proti bytostem démonů — hrozné, odpuzující bytosti, ve kterých člověk může najít výraz všech nízkých, nelidských pudů.

Obrazy měly mít určité také vliv na sebepoznání. Lidé tehdy ještě mnohem více žili v sepětí s dějinami Nového zákona a tušili jeho souvislosti se životem. A život ukazoval ve 14. století své temné stránky. Při povrchním pohledu to může vypadat tak, jako by Karel IV. sledoval tradice a postavil před věřící katastrofy jako Boží tresty. To ale neodpovídá koncepci celé kaple a také to neodpovídá osobnosti krále, který do hradu vložil své krédo, které sice svědčí o úctě k duchovnímu světu, ale současně o velmi samostatném přístupu, nezávislém na oficiální víře.

Tady musíme odbočit a vzpomenout skutečnost, že Karel IV. napsal svůj životopis. V něm líčí různé události již od doby svého mládí, kdy měl hluboké zážitky bezprostřední duchovní blízkosti. Nejvíce to platí pro noční setkání v polospánku (takzvané „zření z Terenca“), kdy mu byl ukázán osud vzdáleného příbuzného, který vedl výstřední nevázaný život. Karel ho viděl zahynout a toto vidění ho dovedlo k pochopení velkého významu života a k tomu, že se od té doby cítil být odpovědným před Bohem a před lidmi za život, který vedl. Jsou lidé, kteří zážitek blízkosti Ducha zase zapomínají, on však znovu a znovu zdůrazňuje ve svém životopisu vnitřní postoj — aktivně usilovat o poznání vyššího života a neztratit se ve velkých úkolech krále země a později císaře.

V kapli Panny Marie vidíme, že to nebylo jen myšlenkové gesto, ale i čin. Mezi východní a západní zdi, na zdi jižní, najdeme docela jiné obrazy: král přijímá dary jiných vladařů — ostatky, jak tenkrát bylo zvykem, uložené na konci místností pod kříž. Za touto zdí najdeme malou kapli, ve které pobýval sám, aby se mohl soustředit. Nejdůležitější zprávy dostával otvorem ve spodní části zdi, jinak ho nikdo nesměl rušit. Král zde čerpal sílu. A jak významně mu přitom Apokalypsa pomáhala, vidíme na západní stěně, kam nechal namalovat obrazy, které v textu Janova zjevení nacházíme před bitvou mezi anděly a démony. Karel IV. je pojal velice volně a osobně a nechal malovat na mohutném obrazu velkého červeného draka se sedmi hlavami — před ním utíká žena a ulétá mu na křídlech, a konečně

obraz ženy, která stojí pod střešou chrámu, v náručí nese dítě a je obklopena sluncem a chráněna křídly. (Zj 12)

Můžeme v tom vidět jednak víru ve vývoj lidstva, které je podrobena zkouškám, ale v těchto zkouškách může doufat v podporu z Ducha a v to, že nakonec nalezne cestu k cíli. Střední budova, před přechodem do kaple Sv. Kříže, měla působit na člověka obrazy Apokalypsy, které připomínají, že život na zemi není idylická záležitost a že záleží na tom, jak se člověk k němu postaví. Dnes tyto obrazy nejsou lehce přístupné, jejich význam si musíme často teprve dešifrovat. To, co dříve lidé v obrazech prožívali, má dnes více charakter myšlenek. Dvacáté století, jež někteří dnešní filosofové nazvali vůbec nejtěžším stoletím, které lidstvo doposud zažilo, přineslo bezprostřední zážitky krutosti i statečnosti a pro mnoho lidí slovo „peklo“ přestalo být jen metaforou — zažili ho skutečně, ale zůstali v něm přesto lidmi... V tomto moderním světě nabývá zcela nového významu to, že zde v Čechách žil a působil císař, který považoval pěstování vnitřních sil za stejně důležité jako vládní záležitosti a který ukázal, že velká vnější moc a morálka se nevyklučují. Vedle velkých událostí roku 1348, založení pražské university a Nového Města se všemi novými možnostmi, které to přineslo, nesměl chybět také třetí počín — založení hradu Karlštejna, kde bylo možno soustředit se na jiné stránky života a zabývat se

myšlenkami o smyslu lidského života. Ne každá země má krále s takovými velkými impulsy a s takovou upřímnou úctou k realitě duchovního života. Není v tom také závazek pro ty, kteří zde žijí a působí nyní?